

REPORTATGE FOTOGRÀFIC DE MEL

Vista general de Sant Feliu de Pallerols.

Sant Feliu de Pallerols, un model de superació de la crisi

JORDI FORTET

Tal com es pot deduir del mateix títol d'aquest treball, el fet que elegíssim Sant Feliu de Pallerols (població que es troba a la comarca de la Garrotxa, a la vall d'Hostoles, a uns 17 km de la seva capital, Olot, i a uns 130 km de Barcelona; vegeu mapa 1) per intentar de contrastar-hi el model de desenvolupament endogen que més endavant

explicarem, és perquè en aquesta, i en d'altres poblacions d'arreu de Catalunya i de l'Estat, s'hi produí una crisi econòmica que bàsicament fou industrial, amb unes característiques comunes i també amb alguns trets diferenciadors.

Entre les primeres, es produí el tancament de tres empreses, una suspensió de pagaments, empreses que van passar a tenir treballadors ilegals. Aquests fets implicaren la pèrdua de 53 llocs de treball, cosa que representava, en aquesta població de 1.062

habitants, el 25% de l'ocupació industrial. També es produí una baixa de l'activitat productiva i reduccions de plantilles, prèvies aquestes al tancament d'empreses.

Els anys anteriors a la crisi econòmica, que té el seu moment culminant en 1985 i 1986, té lloc també una reducció important en la construcció, i s'incrementa l'economia submergida.

El tret diferenciador d'aquesta crisi és la seva tardança, ja que el punt més important s'esdevé els anys 1985

i 1986, tal com hem dit més amunt, si bé ja venia d'alguns anys enrera. Però cal remarcar que a la darrera del 1987 aquesta crisi s'ha superat. Es tracta, per tant, d'una recuperació en un període molt curt i en unes condicions, al nostre entendre, adverses.

Aquesta superació de la crisi es manifesta, primerament, en l'eliminació de l'atur, per la compra o lloguer dels edificis i la maquinària de les empreses tancades per d'altres persones, a fi de continuar-hi la mateixa activitat o fer-ne una altra en el mateix espai, i també en el millorament de la infraestructura turística de la població.

D'altra banda, també és important de ressaltar que, en el període estudiat, 1978-1987, s'ha produït un fenomen important en l'aspecte socio-polític, que ha resultat un element de pes de cara a les eleccions municipals en aquesta població. Es tracta del trencament de la tendència conservadora i en alguns moments reaccionària del govern local, que es manifesta a Sant Feliu de Pallerols en el decurs del temps¹ i que s'interromp l'any 1979, amb motiu de les primeres eleccions democràtiques, en què va guanyar una llista d'independents amb tendència d'esquerres, i

que perdura encara en aquests moments, si bé els seus membres són diferents.

Això comporta un govern local amb unes directrius clares per a no claudicar davant certes postures individuals i col·lectives. Per tant, en aquests anys s'ha canviat la manera de fer política municipal.

També voldríem remarcar que existeixen poblacions a Catalunya i a d'altres indrets de l'estat que, partint d'unes condicions adverses com les de Sant Feliu de Pallerols, no disposen d'aquest potencial endogen, gràcies al qual aquesta població ha superat la crisi.

L'economia local i el marc territorial

El fet d'estudiar aquesta població, que té només 1.062 habitants, ens ha permès de donar una òptica més detallada enfront de visions agregades d'altres estudis.

El nombre de persones ocupades a Sant Feliu per sectors és d'un 13% en el primari, d'un 56% en el secundari i d'un 31% en el terciari; en total, hi ha ocupades 384 persones, cosa

que representa un 36% de la població total.

El sector agrari ocupa una tercera part de l'extensió del municipi, que és d'unes 3.000 hectàrees aproximadament, si bé una bona part és bosc. Els cultius són els tradicionals: blat de moro, blat, civada, ordi i també productes de l'horta.

La ramaderia es caracteritza per les explotacions de granges de vaques, vedells d'engreix, conills, pollastres i ocells; tot plegat són catorze granges. Les granges més importants són les de vaques, amb 200 caps distribuïts en nou granges.

El sector secundari és constituït per diverses activitats, d'entre les quals destaquen la indústria càrnia i la tèxtil, malgrat que dintre d'aquest sector també hi analitzem la construcció, els tallers mecànics i les fusteries.

La indústria d'embotits és la segona en importància a Sant Feliu, i té relació amb la tradició que té la comarca de la Garrotxa i Olot en aquesta producció. Existeixen avui quatre empreses que ocupen el 35% de les persones que treballen en el secundari.

El tèxtil és la indústria capdavantera a Sant Feliu, la qual es dedica a

Dansa folklòrica típica de Sant Feliu de Pallerols.

La importància del turisme és considerable.

la confecció de gènere de punt i està formada per quatre empreses, tres de les quals són molt petites, de 10 a 15 treballadors, si bé totes donen treballs a mans d'altres persones, que fan feines a casa seva. Una d'elles, la més gran, és filial d'Indústries Aragonès.

A la indústria del tèxtil, i ja abans de la crisi, hi ha hagut una gran economia submergida, a causa de persones de Sant Feliu, mestresses de casa que compaginen aquest treball amb les feines domèstiques. Aquesta mena de treball ha donat una ocupació i uns ingressos importants a les famílies; és difícil de quantificar, i això varia segons les èpoques, però bé podríem afirmar que, com a terme mig, supera la xifra de persones que treballen en el tèxtil legalment i que actualment són un 35% del sector secundari.

Quant a les activitats lligades a la fusta, hi ha les fusteries, que tenen relació amb la construcció i també amb la producció de cadires, i ocupen 6 persones. I les serradores, que aconsegueixen diverses activitats, junt amb les torneries, ocupen en total 9 persones.

Els tallers mecànics esmentats donen feina a 12 persones i realitzen reparacions de cotxes, estructures metàl·liques i serralleria.

La construcció es mereix una atenció especial, ja que juga un paper cabdal en aquesta població. Consta de 4 empreses que donen llocs de treball fixos a 28 persones i a 46 de subcontractats.

Per raó de l'activitat turística, que més endavant comentarem, troben ocupació més persones de les que proporcionaria una població normal.

Molts estiuejants s'hi construeixen cases com a segona residència o per viure-hi després de la jubilació; la proporció és d'una meitat per a gent de fora i l'altra per a habitants del poble.

Cal remarcar que l'empresa de la construcció més important de les quatre treballa per a tota la província, mentre que les altres, també han de buscar feina fora de la població, alguns mesos de l'any.

El sector terciari d'aquesta vila comprèn les activitats turístiques i els serveis.

La importància del turisme és considerable, i hem de constatar que a l'estiu la població es duplica. El turisme que fa estada en aquesta població és representat, majoritàriament, per matrimonis grans que estan retirats i que, normalment, ja fa anys que hi passen les vacances; matrimonis joves amb criatures, i persones de mitjana edat que hi tenen una segona residència o que hi lloguen pis.

Els al·licients que els ofereix la vila i els seus encontorns són els següents: possibilitat de fer excursions, atractiu de les fonts, qualitat ambiental i bellesa del paisatge. El poble també disposa de camp de futbol i piscina, i l'Ajuntament, durant els mesos de juliol i agost, programa un conjunt d'activitats de lleure per als estiuejants.

Per a l'acolliment del turisme existeixen tres fondes, amb un total de 58 habitacions i 15 treballadors. També hi ha 75 o 100 pisos de lloguer, i un càmping que té capacitat per a 40 o 50 persones, en el qual treballen 3 persones.

S'hi troben 4 cases de colònies, que donen feina a 6 persones, les quals poden acollir 300 nois.

Pel que fa als serveis de compra diària i d'altres serveis, Sant Feliu de Pallerols està bastant ben dotat, ja que disposa de 44 establiments on treba-

llen 81 persones. Aquesta bona dotació ve donada per la importància turística del municipi.

El marc territorial de Sant Feliu de Pallerols

A la presentació, encara que breument, hem situat geogràficament Sant Feliu; aquí, el que pretenem és analitzar les relacions amb el territori més immediat que l'envolta i amb l'exterior. Per tant, estudiarem la mobilitat intermunicipal per motius de treball, les compres i serveis periòdics, i les compres i vendes a escala industrial.

Els moviments pendulars per motius de treball es poden veure en el quadre. D'aquí es constata que s'ha produït un increment en emissions de persones que han buscat feina a fora del municipi, mentre que les atraccions s'han mantingut.

Aplicant la metodologia emprada per J. Clusa², ens adonem que Sant Feliu és un municipi autosuficient, amb els següents percentatges: 75% i 94%, i que té una certa dependència a escala laboral de les Planes (hi treballen 17 persones) i d'Olot (35 persones). Però, per entendre bé aquesta dependència, cal tenir en compte el nombre d'habitants de cadascun dels municipis i els llocs de treball localit-

LLOCS DE TREBALL I POBLACIÓ OCUPADA

	1981	1987	Diferència
Població ocupada resident	499	450	— 49
Llocs de treball localitzats a Sant Feliu	451	384	— 67
Població ocupada resident que treballa a Sant Feliu	416	356	— 60
Població ocupada resident que treballa fora de Sant Feliu	83	94	+ 11
Llocs de treball localitzats a Sant Feliu i ocupats per no residents	35	35	—
Població de fet	1.133	1.062	71

Font: Elaboració pròpia

La indústria d'embotits és la segona en importància a Sant Feliu de Pallerols.

zats en ells.

Pel que fa a les compres periòdiques i a l'ús de serveis (sanitaris, personals i d'altres), normalment se sol anar a Olot, per raó de la seva proximitat amb Sant Feliu, i perquè aquesta ciutat n'està ben dotada.

Referent a les relacions territorials quant a les compres i vendes a escala industrial, volem remarcar aquí que la indústria càrnia es proveeix de primeres matèries de la comarca i també de fora, i que les vendes s'efectuen a tot Espanya. Al tèxtil, les primeres matèries són de la comarca i foranes, i les vendes s'esdevenen normalment a Catalunya i a la resta de l'Estat.

Teories davant la crisi i hipòtesis

Fins aquí hem explicat el perquè de l'elecció de Sant Feliu i la seva economia local en un marc territorial concret. Per tant, ens trobem en el punt adequat per explicar com aquesta població ha superat la crisi.

Existeixen diferents teories per poder explicar la superació de la crisi i el desenvolupament sofert, una de les quals és l'exògena i una altra l'endògena.

El model exogen de desenvolupament, que es basa en els estímuls econòmics de fora de la zona, fou emprat des dels anys seixanta fins a la crisi pels diversos governs espanyols: es basava en la importància de les indústries i en la irradiació del creixement cap a l'exterior, per raó de la descentralització de les empreses. Es pensava que això produiria un equilibri del territori, cosa que no es va donar sinó tot el contrari.

Aquest model tenia com a base el creixement de les empreses, gràcies a les economies externes que oferien les grans aglomeracions i als rendiments creixents d'economies d'escala a les empreses.

La crisi ha vingut a refutar aquest model a moltes poblacions, les quals han cercat la superació de la crisi en els seus recursos interns que no són explotats o que ho són insuficientment. Segons R. Wettmann³, l'augment del potencial de manera endògena (desenvolupament del potencial endogen) reposa en factors tals com els recursos naturals de l'entorn, l'enginy i l'energia de la població, les estructures urbanes, el capital creat i acumulat etc.

Per tant, la contrastació d'aquesta teoria, en el cas de Sant Feliu, ens pot ajudar a entendre que la superació de la crisi s'ha fet, en alguns llocs, grà-

El tèxtil és la indústria
capdavantera a Sant
Feliu de Pallerols.

cies a un canvi de tendència en les teories del desenvolupament regional, i que això, de ben segur, es podria contrastar en d'altres poblacions.

Volem, per acabar aquesta breu reflexió, enumerar, segons J. Robert⁴, quins són els indicadors del potencial endogen que en bona part es donen en la població que estudiem.

Condicions naturals i entorn: recursos naturals a explotar de manera endògena (primeres matèries, vegetació, fonts d'energia renovables, qualitat del paisatge i de l'entorn). Sant Feliu de Pallerols disposa d'un bon entorn, de qualitat de paisatge i d'una vegetació excellent.

Mà d'obra: nivell de formació i de qualificació, experiència professional, motivació i actitud davant la innovació en les empreses. Aquesta població gaudeix d'un bon nivell de qualificació i d'experiència professional dels seus treballadors. Això es constata en el fet que els treballadors tenen una bona adaptabilitat envers diferents treballs, i en la recuperació de certes empreses, per persones qualificades, d'aquesta vila.

Accessibilitat de mercats exteriors i de servei d'alt nivell: infraestructures de transport i de telecomunicació. Aquest és un dels punts deficitaris de la població, tant pel que fa a les telecomunicacions com a les infraestructures de transport. Per tant, és una de les condicions admeses, abans esmentades, per a la superació de la crisi.

Empreses: especialització sectorial de la producció, nivell tecnològic, grandària, situació financera, grau de dependència externa respecte a decisions, xarxa de comercialització, organització interna de la producció, actitud dels caps de les empreses davant la modernització i la innovació, grau de cooperació entre empreses i esperit cooperatiu. No es pot parlar a Sant Feliu d'una especialització sectorial; el nivell tecnològic, com més endavant constatarem en les hipòtesis, és baix, les empreses són petites, les decisions no depenen de l'exterior, la xarxa de comercialització és bona, i també l'organització interna de la producció.

Artesanat: importància relativa, qualitat dels productes, estructures de venda, esperit cooperatiu. Caldria ressaltar la bona qualitat d'alguns productes, tal com els embotits, i mencionar l'esperit cooperatiu. Existeix una càmbra agrària de llarga tradició, i que s'espera que es transformi en una SAT. (Societat Agrària de Transformació), i també la relació per diversos motius, amb la cooperativa de Vall d'en Bas.

Turisme: recursos, capacitat de desenvolupament (particularment de turisme local). Pel que fa a aquest punt, ja n'hem esmentat la importància en el paràgraf en què ens hi referíem, i d'altra banda les expectatives de futur són bones.

Accés al capital de risc: presència de bancs especialitzats, actitud dels organismes bancaris davant la inno-

vació. En aquest sentit hem de mencionar la Caixa Rural Provincial, i la bona dotació bancària de la vila, ja que existeixen quatre sucursals.

Terciari d'ensinistrament: serveis a les empreses i formació professional (categories, nivell de desenvolupament, accessibilitat). En aquest punt, a la població estudiada no es compta amb cap experiència.

Agricultura: condicions del sòl, estructura de les empreses, edat mitjana dels responsables de les explotacions, nivell tècnic d'aquestes. El sòl és de bona qualitat, l'extensió de les explotacions ha anat augmentant en el decurs del temps, la mitjana d'edat dels responsables de les explotacions està sobre els quaranta anys, i el nivell tècnic és bo.

Atractiu residencial que frena l'emigració: equipaments escolars i socio-culturals, habitatges, qualitat de vida. L'emigració no existeix, es disposa d'equipaments escolars i socio-culturals, i es dona una bona qualitat de vida.

Nivell d'identitat regional de la població: indubtablement, Sant Feliu és una de les viles de la Garrotxa que disposa de més identitats, i així ho manifesten, entre d'altres, les seves expressions socio-culturals (festes, folklore, etc.)

Per tant, la majoria d'aquests indicadors del potencial endogen queden palesos en el decurs d'aquest escrit. És per això, doncs, que creiem que Sant Feliu de Pallerols pot ser un bon exemple empíric de desenvolupament

La indústria càrnica es proveeix essencialment de primeres matèries de la comarca.

endogen.

En aquest estudi també es verifiquen quatre hipòtesis, que són les que d'una manera més general apareixen en els treballs empírics sobre la dimensió territorial de la crisi econòmica. Si algunes de les hipòtesis queden refutades, posaran en relleu les peculiaritats de l'adaptació a la crisi de les activitats econòmiques localitzades en un municipi molt petit i poc integrat en les relacions residència-treball amb el seu entorn.

La duració de la crisi: una crisi atípica de dos anys.

1a. hipòtesi: La crisi comença a finals dels setanta i el 1987 encara no s'ha acabat?

La crisi a Sant Feliu es manifesta tardanament en relació amb d'altres llocs i, en general, el tancament de les empreses, tal com hem esmentat a la presentació, es dona a l'any 1985 i començament del 1986. I el 1987 es pot afirmar que la crisi s'ha acabat a Sant Feliu.

Per tant, podem concloure que ens trobem davant un model diferent del de l'Àrea Metropolitana, ja que patint tant aquesta petita economia local com l'àrea abans esmentada una crisi industrial, aquella l'ha superada, gràcies a un potencial endogen constituït per un capital humà amb uns trets sociològics i psicològics concrets que més endavant intentarem d'explicar.

En aquest sentit, cal rebutjar la hipòtesi tal com ha estat plantejada al començament.

Reajustament a la crisi de l'economia local i noves tecnologies: el model de «tecnologia tova».

2a. hipòtesi: El reajustament a la crisi es fa amb noves tecnologies?

La superació de la crisi no es fa amb tecnologies avançades, com pot ser el cas d'altres llocs, sinó amb allò que nosaltres anomenem «tecnologies toves». Evidentment, existeix una millora de la maquinària, però aquesta no és sofisticada, si bé se'n podrien esmentar algunes excepcions.

Existeixen unes raons sociològiques i psicològiques en la superació de la crisi, les quals rauen en una particular manera d'entendre la vida i en el treball en aquesta població i també a la comarca de la Garrotxa. Ben segur que els trets que citarem tot seguit serien vàlids per a d'altres poblacions de la província de Girona.

Aquests trets fan referència a la consideració d'una persona per allò que té i per allò que fa; es valora la persona que reïx en el seu treball, quan se supera econòmicament o es destaca intel·lectualment; a més, existeix un cert control social, ja que en aquestes poblacions gairebé totes les persones es coneixen.

Tots aquests punts, i d'altres, són els que fan que Sant Feliu tingui un potencial econòmic autòcton important.

Seria interessant, per tant, que sortissin més estudis empírics com

La ramaderia es caracteritza per les explotacions de granges de vaques i vedells d'engreix.

aquest analitzant d'altres llocs, que ens ajudessin a corroborar aquestes tesis.

O sigui, que hem de refutar la segona hipòtesi, tal com ha estat plantejada.

Conseqüències socials de l'abaratiment del cost de la mà d'obra

3a. hipòtesi: La crisi redueix la renda familiar i abarateix el cost de la mà d'obra per a les empreses?

En un primer moment podem afirmar que sí, per raó del fet que si les persones no treballen només reben el subsidi d'atur. I perquè davant del tancament de certes empreses, els salaris a nivell local s'estabilitzen o bé existeixen persones disposades a treballar a un preu més baix i sense legalitzar. Les persones més afectades són la gent gran i jove, que són les que tenen més dificultat a l'hora de trobar llocs de treball.

En un segon període, pot ser que es cobri el subsidi d'atur i a més es treballi en l'economia submergida, amb la qual cosa la suma dels dos sous comporta un increment de la renda. Però aquest és un període que normalment no sol ser gaire llarg.

Al cap d'un any i mig, el que es pot afirmar és que la gent de mitjana edat i la jove ha trobat treball, i els més grans o treballen, o s'han arreglat la jubilació i a més reben un sobresou.

Fan treballs arranjant jardins i treballant els horts, en el cas dels homes, i en el cas de les dones, guardant alguna mainada, fent feines a les cases o d'altres treballs. Per tant, al llarg del temps, aquesta hipòtesi tindria diferents respostes.

El limitat efecte de la crisi sobre l'economia submergida

4a. hipòtesi: La crisi porta a un increment de l'economia submergida (en valors absoluts o en pes relatiu)?

Hem de considerar el cas de Sant Feliu, pel que fa a l'economia submergida, d'una manera especial. Des de molts anys, i ja abans de la crisi, l'economia submergida ha jugat un pes important en aquesta vila. Generalment han estat empreses olotines i de la població les que han donat treball a mans a les dones. La crisi ha comportat que s'incrementés aquesta economia, però la importància no està en el nombre superior de persones que treballen d'aquesta forma, sinó en el pes relatiu dels ingressos familiars per aquesta banda, ja que abans, en tenir feina el marit, aquests eren complementaris, mentre que ara juguen un paper més important i a més actualment aquests treballs estan millor pagats o remunerats que abans. El pes de l'activitat submergida a Sant Feliu de Pallerols s'estima en un 17% de la població ocupada.

Es pot afirmar, doncs, que la crisi econòmica no ha fet augmentar gaire l'economia submergida en valor absolut, però sí que ha incrementat el seu pes en valor relatiu.

Conclusions i aportacions

Com a conclusió, el que ens interessa és constatar que Sant Feliu, una població amb 1.062 habitants, amb males comunicacions tant des d'Olot com des de Girona i Barcelona, amb un cert aïllament, sense zona industrial, a diferència d'altres poblacions, i que havia arribat a un 25% d'atur industrial, ha superat la crisi en un període molt curt (1 any).

La superació s'ha degut, en gran part, a la iniciativa privada i a l'esforç per sortir-ne dels seus propis habitants, que vénen donades per unes condicions sociològiques particulars d'aquesta zona, les quals fan que aquesta tingui un gran potencial endogen a nivell empresarial i que, malgrat tot, hagi assolit de reeixir en les condicions adverses.

Les solucions pensades per a la superació de la crisi i el desenvolupament econòmic en les grans aglomeracions, zones d'urgent reindustrialització, parcs tecnològics, iniciatives d'animació local, etc., iniciatives provinents de l'administració pública, sembla ser que no són imprescindibles per a petites poblacions amb bon

El sector de la construcció juga un paper cabdal a Sant Feliu.

En el sector secundari destaquen les fusteries, les torneries i les serradores.

potencial endogen. I que en tot cas les administracions han d'ajudar i estimular de la manera que els sigui possible el potencial autòcton abans esmentat per altres camins.

Aquesta característica, junt amb el fet que les noves activitats i les millores d'organització de les empreses existents utilitzen «tecnologies toves», permet constatar la possibilitat de superar la crisi de diferents formes en relació amb els models teòrics. En aquest sentit queden confirmades algunes de les hipòtesis de Vázquez Barquero (1985 (3)) i (1986⁵).

Per això, cal que ens preguntem si les teories territorials existents ens acaben d'explicar el desenvolupament econòmic de certes poblacions o ciutats. I és perquè pateixen, com ha reflectit ja algun autor⁶, de la necessitat d'incorporar d'altres paràmetres en els models teòrics. En el nostre cas, hi hauria la introducció de les característiques socials o sociològiques d'una població o d'un àmbit determinat.

Un mecanisme important d'adaptació a la crisi ha estat la recerca i obtenció de treball fora del municipi. Aquest fet, ja constatat a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (J. Clusa, 1986), comporta un cost social dels treballadors, a causa dels desplaçaments diaris que aquests han de fer. El canvi de residència cap a un altre municipi es fa difícil per diverses raons, entre les quals destacarem la rigidesa del mercat de l'habitatge i l'arrelament que les

persones tenen a les seves poblacions.

En el cas de Sant Feliu, es tracta d'una recuperació econòmica sense cap ajuda o intervenció de la iniciativa pública, la qual confereix una nova característica a la sortida de la crisi a aquesta població.

Durant aquests últims anys, l'Ajuntament ha tingut un nivell d'inversió important que millora la qualitat de vida, com correspon a les competències municipals, però que no tenen un efecte rellevant en el manteniment o creació de nova activitat econòmica.

Aquesta recuperació s'ha aconseguit malgrat les deficiències importants que té aquest municipi, tant en carreteres com en sòl industrial, que constitueixen camps d'actuació de l'administració per al foment de l'activitat econòmica.

El que podem afirmar és que la teoria del desenvolupament endogen, incorporant-hi nous elements d'anàlisi, com les possibilitats de les «tecnologies toves» i les característiques sociològiques i psicològiques, és explicativa de la realitat que hem estudiat, la qual d'altra banda, podríem fer extensiva, de ben segur, a tot un conjunt de municipis de dimensió mitjana i petita de Catalunya que han viscut unes situacions de crisi semblants, com ha posat de relleu la verificació d'hipòtesis.

Finalment, el que volem constatar és que malgrat la forma de superació de la crisi econòmica, Sant Feliu, té

NOTES

1. Vegeu Casademont i Donay, M. 1981. «Sant Feliu dins la Garrotxa: Els orígens d'un conservadorisme». Rev. MOSTRA, núm. 1, agost.
2. Clusa, J. 1986. *El tractament i explotació de les dades de mobilitat obligada dels Municipis de Catalunya*. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General de Política Territorial.
3. WETTMANN R. 1981 (E. Ciciotti). *The mobilisation of indigenous potential*.
4. ROBERT, J. 1982. *La mobilisation du potentiel endogène des régions délaivrées. Nouvelle dimension de l'arrangement du territoire*. Conseil de l'Europe, Strasbourg.
5. VÁZQUEZ BARQUERO, A. 1985. *La política regional en tiempos de crisis. Reflexiones sobre el caso español*. Estudios Territoriales, núm. 15-16.
6. VÁZQUEZ BARQUERO, S. 1986. *Las políticas regionales de ajuste y reindustrialización*. 12 Reunión de Estudios Regionales. Cáceres, 5, 6, 7 noviembre 1986.

una base econòmica regressiva amb incapacitat per generar ocupació suficient i evitar l'estancament demogràfic, com a la major part de la Garrotxa. El model endogen, encara que potent, en aquest cas és insuficient per modificar les tendències econòmiques regressives. Per tant les possibilitats de creixement exogen induïdes per l'activitat pública de promoció econòmica, hi tenen un important camp d'actuació.